

Ködszállás, Domahida, Tomaj.

Ködszállás kun falu volt a mai *Kercsi* határában. A hódoltság végén pusztult el. Emléke határnévképen ma is él. *Lipszky* „*Köd*, vel *Ködszállás*“ néven sorolja fel.

Semmi okunk sincs feltenni, hogy előtagja nem a magyar *köd* (nebula) köznévből alkotott személynév. *Ködegyház* (1437: *Kwdeghaz*, *Kydeghaz*) nevű község volt *Zarándban Gyarmat, Kerzi* (török nevek) táján a *Fehér-Körös* közelében (*Csánki* 1:737 és *Márki*: *Arad m. tört.*) *Köd* itt is személynév. Hogy ez van-e a bihari *Kügy* (1448: *Kyd*, *Kywd* v. ö. *köd-kögy*, *Somogy, Szinnyei* Tsz.) nem dönthetjük el, de lehetséges. Az *Esztergomban Dorog vidékén* 1249-ben említett *Kved* patak nevét azonban nem olvasnánk *Köd*-nek, mint *Jerney (Ortvay: Vízrajz)*, hanem inkább *Küed* (küved)-nek. A székelyföldi *Köd* hely- és pataknév (*Orbán: Székelyföld* II, 65 és 86) esetében aligha személynévvel van dolgunk, bár éppen idevaló analógiák alapján ez se lehetetlen, mert hegyeket és vizeket előszeretettel neveznek itt el személyekről. Persze ilyen egymagára álló *Köd* magyar személynévet a régiségből nem tudunk idézni, ami azonban még egyáltalán nem jelenti, hogy nem volt. Van-e ma ilyen családnév nem tudjuk. Mínt hogy pedig *Ködszállás* kun-török telep volt s névadója is bizonyára az volt, s mivel tudjuk, hogy a török népek névadásában az időjárás jelenségek köznevei (eső, zivatar, hó, hótorlasz, jég, stb.) sűrűn használtak személynévekként (pl. *jagmur, kerzi, kürt, borán, buz* stb.) joggal gondolhatunk arra, hogy a magyar *Köd* sz. névnek megfelelő török párjára (oszm.: *duman* v. *tuman*, kun: *touman* stb.) is ráakadunk török személynévek között.

Igy is van. *Gombocz* említ egy *Taman tarchan*-t (*Magyar Nyelv* XI, 438), *Nagy László* egy *Duman oglu*-t (Aus den Forschungsarb. d. Coll. Hung. etc. Berlin 1927). Az előtagot egyikük sem magyarázta, mert csak a *tarkan*, ill. *oglu* szóval volt dolguk. Elő- és Belsőázsiai török népterületen aztán bőven felbukkannak ilyen helynevek. Pld. *Tumanüü zalyi*, a *Kaspi* egyik öble, *Tuman-tó* és *Tumanszk* város *Szibéria*, *Tumany* és *Tumantu patak* stb. (*Stieler Atlasz és Potanin: Material etc. Mongolii St. Péterburg* 1883); amelyek közül egyesek már *Egli* ismeretes földrajzi szótárába is belekerültek, aki ezeket *köd*-nek fordítja.

Ezen a nyomon haladva aztán csakhamar találkozunk magyar adatokkal is. A fehérmegyei hantosszéki kun kapitányságban a XV. sz. elején és később egész sereg kunnak mondott *Thoman* (alakváltozat: *Toban, Taban, Tobay, Gyárfás: Jászkunok*) nevű birtokos, köztük kapitányok is szerepelnek. Semmi kétség, hogy a fentemlített török *Toman, Duman* és a magyar *Tomán* nevek ugyanazok (A *Vár. Reg.*-ban szereplő bihari *Tumu* is alkalmasint *Tuman*).

Ezzel aztán zsilipet nyitottunk fel e személy- helyneveink számára, mert utána keresgélve azt látjuk, hogy szanaszét előfordulnak hazánkban, mégpedig a rendes szokás szerint csaknem kivétel nélkül más törökös helynevek társaságában. De erre most nem térünk ki. Ime néhány példa: Egy *Tomán* nevű birtok volt *Pozsonyban* (*Kovács: Index*). Mai neve *Doma*. (Erről az alakról lentebb.) Itt említjük meg, hogy az *Etym. Szótár Dama* (*Doma*), *Damán* neveinket a *Damján* sz. névből vezeti le, olyanformán, hogy *Damján* *Dam*-má rövidül, s ez az alak kap aztán a

és a képzőt. Egyes esetek így is elképzelhetők, de azt hisszük a mi magyarázatunk megfelelőbb. Lásd még a példákat lentebb. *Toman* (Tomany) nevű falut Zarándban a Fehér-Körös partján 1258-ban osztnak hatfelé és népesítenek be a Becse-Gergely nembeliek. Nevét két *Tamánd* nevű pusztá őrzi ugyanott. Ez a *Toman* nem is esett messze Ködegyháztól. Régi telep, mert már a *Vár. Reg.*-ban előfordul *Dolman* néven a közeli *Kalocsa* bihari faluval kapcsolatban. (Ez a szervetlen *l*, mint ismeretes, sok régi szavunkban feleslegesen ott lábatlankodik). E *Dolman* alakot tekintve valószínűnek tartjuk, hogy a valkói *Tolman* (Tulman) is (1211: terra hereditaria comitis *Sacmor!*). *Toman*-nak magyarázható. (*Kovács.*) Egy 1299-es adat így szól: Dionis. fil. mortun, *Tolmany* dictus (u. o.). Gondolhatunk ugyan arra is, hogy a *dolmak* (= jóllakni) igéből származik (pld. olup *tolma*), de egy ugyancsak 1299-ből származó szepesmegyei adat inkább az előbbi magyarázatot támogatja. Ez így hangzik: *Dolman vrese* (ülése) poss. versus Zeek. Ennek mai neve ugyanis *Dománfalva* vagy *Domanyócz* (Lipszky), tót fordításban *Domanovec*. Lehetséges, hogy ugyanaz a fogarasi *Dolmanest* is (Lipszky, ma nincs meg), a szokott oláh végzettel (pld. *Bajest, Tatarest* stb.).

Thoman (1231, *Thamanya* 1461), ma *Tománya* van Szatmárban Erdőszádi mellett. *Damana* (1308, köznemesi birtok), ma *Domonya* Sopronban Csepreg mellett, *Damonya, Domonya* (tótul *Domanice*) Ungban, *Domony* (1430: *Daman, Damon*) Pestben, *Tomanlehota* (1473) ma *Tomanova* Nógrádban, *Domán* (1370, Lipszky magyar falunak jelzi) Krassóban. *Tomona* (1219) volt valahol Csanádban (*Borovszky: Csanád m.*), (*Domonyarév* (1365), ma *Domanicz* a Lendva mellett Vasban és *Domafölde* u. ott.

Hevesben volt *Dománháza*, ma *Domaháza* (ilyen képzés péld. *Kökényháza* és *Kökeháza* ugyanaz a falu Veszprémben, *Csánki; Tömörkény* és *Tömörke*, Györköny és Györke, vagy alkalmasint a szabolcsi *Gyomán* és békési *Gyoma*, szintén bizonyára sz. nevekből stb.) Borsodban *Domaháza*, Gömörben *Domaháza* (Dománháza), Szatmárban *Dománhida* (1332—7), ma *Domahida*. *Domafalva* Moldvában is van (*Jerney: Kel. ut. I. 172*).

A hantosi *Toman*-okat mint láttuk *Toban*-nak is írták. Lehetséges, hogy ugyanaz a változat van itt is előttünk, mint *Temer* és *Teber* esetében (*Gombocz: M. Ny. XI. k.*). Írták azonban, (ha ugyan jól írták) *Tobaj*-nak is. A Hantosszékből szereplő *Tobaliszentpéter* nevű *Toman*-szállás talán ezzel függ össze. Ennek alapján talán felvehetjük azt a gondolatot, vajjon *Tobaj* és *Tomaj* nem épen ilyen alakváltozatok-e? *Toboy* is, *Tomoy* is előjön a régiségben sz. névképen. Egy *Toboy* sz. név előfordul Sopronban (1274 *Kovács*) s egy *Tomay* birtok, bizonyára sz. név után (1405) ugyanott. Hogy *Toman*-ból *Toma* (*Doman, Doma*) lett, fentebb láttuk (vö. *Szoltán, Szolt, Kökén, Köke, Gyomán, Gyoma* stb.) A győri *Tapán* (*Toban*?) így változott: *Topán, Tapa, Táp*; szintén sz. név volt. *Gyomán* talán a kun *jaman* = gonosz? (*Cod. Cum.*) Nem lehetetlen már most, hogy a *Toma* alakhoz járult a *j* kicsinyítő.

A zalamegyei *Tomaj*, alakjai: *Tolmaj, Tolmad, Tolma* (*Toma?*). *Tome, Tomaj*. A *Tomaj* nemzetség tudvalevőleg az *Örkény* és *Szalók* nemzetséggel együtt a besenyő *Tomuzoba*-tól származik. Nyelvészeink feladata, hogy ezt a gondolatot felülvizsgálják. *Bátky Zsigmond.*